

majoritatea (peste 95%) aparțin speciilor domestice. Fără a critica munca depusă de autoarea capitolului, îmi permit să atrag atenția asupra faptului că un număr de 24 de fragmente de oase de animale sălbatice și implicit vâdate, dintr-un total de 2354 de bucăți, reprezintă 1,01% și nu, cum probabil dintr-o greșală de tastare a apărut, 1,4% (p. 196). Unul dintre cele mai importante rezultate ale acestei analize o reprezintă lumina care o aruncă asupra obiceiurilor culinare a epocii. Cel mai frecvent a fost consumată carnea de vită (59,3%) și mai puțin de ovicaprine (24,1%) ori porc (10,5%). Carnea de păsări era rar consumată (2% găini și 0,7% găște). Totuși nu trebuie să scăpăm din vedere condițiile puțin neobișnuite ale sitului de aici, datele obținute nu reflectă o imagine reală privind alimentația cotidiană.

Merită amintite aici calitatea grafică a volumului care pune în valoare reconstituirile de sit sau elemente arhitecturale, artefactele descoperite, planurile și imaginile realizate în timpul cercetării, precum și ilustrarea unor activități mai prozaice însă cotidiene în desfășurarea unui șantier arheologic. Nu în ultimul rând, vreau să subliniez publicarea pentru fiecare capitol în parte a unor rezumate consistente în limba română și engleză (realizate de Cristina Cordoș, care alături de alții a participat la cercetările publicate cu această ocazie), fapt care face ca rezultatele cercetării arheologice să fie mult mai accesibil și celor mai puțin familiarizați cu limba maghiară însă doritori în a cunoaște și a fi la curent cu noile contribuții în domeniu.

Gruia FAZECAȘ

András Kubinyi, *Matthias Rex, Budapesta, Koloszsvar/Gyorgyoszentmiklós*, Balassi Kiadó, 2008, traducere în engleză de Andrew T. Gane, 210 p.

Monografia *Matthias Rex*, scrisă de András Kubinyi, are o valoare deosebită și umple un gol din istoriografia românească. Deși domnia regelui Matia Corvin (1443-1458-1490) a reprezentat și continuă să reprezinte un subiect controversat din istoria Transilvaniei și a românilor, lipsește o monografie scrisă de un istoric român, care să sintetizeze punctele de vedere ale istoriografiei românești și să propună o viziune proprie asupra acestei epoci. Cu toate acestea, în ultimii ani au apărut lucrări de valoare privind diverse aspecte ale domniei acestuia și ale relațiilor cu românii¹. Volumul publicat de András Kubinyi este puțin accesibil istoricilor români, nu a fost publicat în limba română și lipsește din bibliotecile din România. Din această cauză, am considerat necesară punctarea celor mai importante aspecte pe care le-a relevat autorul și o descriere mai consistentă a structurii volumului.

Istoricul și academicianul Andrs Kubinyi (1929-2007) a studiat peste cincizeci de ani epoca regelui Matia² (Mátyás, Matthias, Matija) Corvin și a celor doi Jagielloni (1490-1526),

¹ Alexandru Simon, în Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, descrie în detaliu domnia și acțiunile regelui ungar și face o paralelă cu faptele domnitorului moldav. Cu toate acestea, autorul nu sintetizează riguros, prin intermediul unei structuri și argumentații clare, aspectele esențiale din viața acestuia. László Koszta, Ovidiu Mureșan, Alexandru Simon, (ed.), *Stephen the Great and Matthias Corvinus and their Time. In Memoriam Virgil Cândea et András Kubinyi*, Cluj-Napoca, IDC Press, 2007.

² Amintim dintre celelalte lucrări ale istoricului maghiar legate de domnia regelui Matia Corvin: *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreichs in Ostmittel-europa, 1458-1490*, Herne, 1999; *Nagybirtok és főúri rezidencia Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig* [Land ownership and baronial residences in Hungary from the mid-fifteenth century until Mohács]. *A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei* 2 (1991): 211-28; *A Magyar Királyság népessége a XV. század végén* [The people of the Kingdom of Hungary in the late fifteenth century]. *Történelmi Szemle* 38 (1996): 135-61; *Bárók a király tanácsban Mátyás és II. Ulászló idején* [Barons in the royal council under Matthias Corvinus and Vladislaus II]. *Századok* 122 (1988): 147-215; *A Mátyás kori államszervezet* [Government administration during the age of Matthias Corvinus]. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv*, 43-53; *Mátyás király ausztriai kormányzata* [The rule of King Matthias in Austria]. *Levéltári Közlemények* 63 (1992): 111-21.

cu rezultate notabile, mai ales în ceea ce privește instituțiile și mecanismele de funcționare a puterii centrale.

Istoricul ungar sondează numeroase aspecte din viața lui Matia Corvin³: politica de consolidare a puterii centrale și de contracarare a coalițiilor nobiliare, reformele, războaiele, contribuția sa la înflorirea Renașterii în Ungaria, caracterul acestuia, cu un accent deosebit pe legăturile regelui cu nobilimea și rudele sale, dar și rolul acestor legături în conturarea politicilor interne.

În primul capitol al lucrării, *The Family And Relatives Of Matthias Hunyadi*, sunt identificați membrii familiei lui Matia și poziția lor în cadrul curții (de remarcat cazul fraților Pongrác de Dengeleg). Rudele sale au reprezentat piese pe tabla uriașă a politicii regatului, folosite în funcție de necesități și oportunități. Acesta a fost și cazul Jusztinei, nepoata de frate a Elisabetei Szilágyi, măritată cu Vlad Țepeș pe la mijlocul anilor 1470, în speranța că o astfel de legătură îl va apropia pe voievod de interesele maghiare. Este adusă în discuție marea influență pe care o avea István Szapolyai asupra regelui: atunci când pleca în campanii, Matia lăsa administrarea regatului în mâinile sale. Kubinyi conchide că membrii masculini ai familiei monarhului erau avantajați, dar doar dacă erau capabili sau legătura cu ei putea fi folosită de puterea centrală.

Oprindu-se asupra ascendenților suveranului, autorul consideră că informațiile păstrate demonstrează originea română a Hunedoreștilor, lancu (Ioan, János) fiind, cel mai probabil, urmașul unui boier din Țara Românească. Acesta din urmă a reușit să acumuleze numeroase posesiuni, devenind cel mai mare proprietar de pământuri din Ungaria, inclusiv printr-un împrumut de 1 200 de florini acordat împăratului Sigismund de Luxembourg (1387-1437).

În al doilea capitol, *From Childhood To Election As King*, istoricul maghiar subliniază importanța educației pe care lancu a oferit-o fiului său, deși el însuși nu știa nici să scrie, nici să citească. Kubinyi consideră că umanistul János Vitéz a avut o oarecare contribuție în formarea lui Matia, însă, datorită îndatoririlor sale politice și ecleziastice, e puțin probabil să fi fost tutorele viitorului rege. Talentul deosebit al lui Matia este dovedit de abilitatea sa de a învăța latina, germana, principalele limbi slave și probabil româna, începând de la o vârstă fragedă.

După moartea lui lancu și a regelui Ladislau al V-lea, taberele nobiliare, aflate în conflict, decid alegerea lui Matia ca rege (ianuarie 1458), considerat a fi un copil ușor de controlat. Nu este trecut cu vederea nici rolul jucat de legatul papal, Juan de Carvajal, în luarea acestei decizii, indiciu al viitoarelor relații strânse cu papalitatea. În timpul captivității de zece luni, întâi la regale Ladislau, iar mai apoi la Podiebrad, guvernatorul Boemiei, Matia s-a aflat mereu sub supravegherea unor străini și s-a temut că va avea aceeași soartă ca fratele său, decapitat la porunca regelui; prin urmare, a suferit transformări profunde, învățând să aibă încredere doar în el însuși.

În al treilea capitol, *Hungary In The Second Half Of The Fifteenth Century*, istoricul maghiar prezintă situația regatului, cu o populație cuprinsă, la sfârșitul secolului al XV-lea, între 2 911 000 și 3 307 000 de oameni (afară de Croația), în vreme ce Franța avea în acea vreme 16, 4 milioane, Imperiul Romano-German 12 milioane și Polonia 3,5 milioane. 4,4 % din populația Ungariei medievale era reprezentată de nobilime, doar Polonia avea un procentaj mai mare sub acest aspect. Abia 3,8 % din populație trăia în cele aproximativ treizeci de orașe libere regale. Dacă punem la socoteală și populația orașelor de pe domeniile nobiliare și a principalelor târguri, ajungem la 8,2 %, mult mai puțin decât în Occident. Populația Ungariei pare să fi stagnat în a doua jumătate a secolului al XV-lea, din cauza conflictelor interne și atacurilor otomane, dar și din pricina creșterii taxelor în timpul domniei lui Matia. În perioada 1437-1458, când Ungaria a trecut prin grave disensiuni interne, puterea centrală a scăzut, iar domeniile regale au ajuns în mâinile nobililor, a căror putere a crescut considerabil.

În capitolul patru, *From The Consolidation Of Royal Power To The Coronation Of Matthias*, autorul descrie ceremonialul complex al primei intrări în Buda (1458), pentru a-i fi recunoscut statutul de rege, în condițiile în care Coroana Sfântă se afla încă în posesia

³ O prezentare generală a domniei lui Matia în András Kubinyi, „Matthias Corvinus: The Man and the King”, în László Koszta, Ovidiu Mureșan, Alexandru Simon, (ed.), *Stephen the Great and Matthias Corvinus and their Time*, p. 21-42.

împăratului Frederick al III-lea. În continuare, este urmărită evoluția copilului-rege, care reușește să deçoace planurile unchiului de a acapara întreaga putere în mâinile sale. Se observă abilitatea adolescentului de a-l pune pe regent în opoziție cu unii dintre nobilii regatului. Analizând succint acțiunile lui Vlad Țepeș, Kubinyi este de părere că din cauza disprețului propriilor supuși a ajuns domnitorul în prizonierat.

În capitolul cinci, *Coronation, Reforms And Rebellions*, Kubinyi reliefează importanța recuperării Coroanei Sfinte pentru întărirea legitimității suveranului și ne prezintă reformele inițiate de Matia în structurile de conducere ale regatului, dar mai ales progresele remarcabile în organizarea finanțelor. Reformele din acest ultim domeniu au dus la centralizarea administrării veniturilor și au limitat intervenția marilor latifundiari. Regele a găsit persoana potrivită și de această dată: János Ernuszt, un evreu convertit, care și-a dovedit măiestria și talentul în controlarea și eficientizarea acestui sistem. Matia a adus modificări și în sistemul monetar: din a doua jumătate a anilor 1460, a început să bată dinari de argint de mare calitate. Baterea acestor monezi a făcut să crească, indirect, veniturile tezaurului, și a fost foarte benefică pentru comerț. Valoarea lor a început să scadă târziu, abia în 1521. Kubinyi estimează că veniturile anuale ale suveranului se apropiau, în unii ani, de 900 000 de florini, mult mai mari decât cele din vremea lui Ladislau al V-lea. Totuși, în comparație cu alte mari puteri, Ungaria era o țară cu venituri mici (sultanul Mehmed al II-lea dispunea în 1475 de un venit anual de 1 800 000 de ducăți).

În ceea ce privește răscoala nobiliară din Transilvania⁴ (1467), autorul consideră că mișcarea nu a fost una de separare, ci de apărare a libertății întregului regat. Și în timpul acestei crize, Matia Corvin a dovedit rapiditate și eficiență în înfrângerea nemulțumirilor locale: *Matthias was at his most powerful and energetic when confronted with instability and uncertainty*⁵. Ulterior, în timpul campaniei din Moldova, și-a subestimat adversarul și a folosit prea puține forțe⁶. Pentru a face uitată înfrângerea, a ales să atace Boemia, o țară bogată, pe placul mercenarilor săi. Războiul din Boemia⁷ a început abia după ce regele a încheiat, probabil, o înțelegere secretă cu turcii, pentru a nu fi obligat să lupte pe două fronturi. Se pare că din nou a apreciat greșit forța adversarilor, fiind atras într-un conflict lung și greu.

Kubinyi acordă o atenție sporită sistemului politic înființat de suveran în teritoriile cucerite: Moravia, Silezia, Lusatia. Matia Corvin a respectat stările din aceste provincii, dar taxele l-au făcut nepopular, la fel ca măsurile luate de căpitanul-general din Silezia. În Austria de Jos, a lăsat să funcționeze dieta și instituțiile locale, numind personae care făcuseră parte anterior din conducerea provinciei. Ca atare, mulți austrieci i-au acceptat pe noii stăpâni. În schimb, controlul militar al cetăților și orașelor a fost încredințat aproape doar căpitanilor maghiar și cehi. Cu toate acestea, controlul noii puteri asupra Moraviei, Sileziei și Lusatiei era mult mai puternic decât s-ar putea crede, mai ales în domeniul financiar. Matia a avut grijă să nu impună taxe excesive, dar reformele financiare au fost mai puțin încununuate de succes decât în Ungaria.

În capitolul șapte, *The Turkish Question And The Army*, este analizată evoluția regelui din poziția de favorit al papei și al luptei antiotomane, ca urmaș fidel al tatălui său, la schimbarea politicii externe, îndreptată în a doua parte a domniei spre Centrul Europei. Inițial aliat prețios al suveranului pontif, de la care a primit sume imense, Matia Corvin ajunge să-și deterioreze relațiile cu Roma, neîmplinind visele antiotomane ambițioase care îi fuseseră atribuite. A ales, în schimb, să întărească granița de sud cu o centură de cetăți și să se implice doar în campanii de mică anvergură împotriva turcilor. Acesta a învățat din experiențele tatălui său, atacând doar în lunile de toamnă sau de iarnă, când era sigur că evită principalele forțe otomane. Singurele ofensive notabile sunt cele care au dus la recucerirea cetăților Jajce (1463) și Šabac (1476). Atacul otoman din 1479 a fost doar o incursiune de jaf, însă victoria de la Câmpia Pâinii a

⁴ Pentru un punct de vedere din cadrul istoriografiei românești, vezi Konrad G. Gündisch, *Participarea sașilor la răzvrătirea din anul 1467 a transilvănenilor împotriva lui Matia Corvin*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, 1972, fasc. 2.

⁵ András Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 83.

⁶ Mai multe informații despre raporturile cu Ștefan cel Mare al Moldovei, în Alexandru Simon, Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

⁷ Pentru situația generală din Boemia epocii lui Matia, vezi *Istoria Țărilor Coroanei Cehe*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 154-159.

fost celebrată, asemeni altor mici reușite, ca o mare victorie; istoricii militari o văd ca o reușită semnificativă pentru tabăra ungară.

Întărirea graniței de sud a fost opera lui Matia Corvin: *Matthias cannot be accused of neglecting the country's defences in the south. On the contrary, it was thanks to Matthias' policies that the interior of the country was able to live in a relative security until the fall of Nándorfehérvár in 1521*⁸.

Este întreprinsă o analiză a sistemului de recrutare din Ungaria epocii respective, evidențiind cum situația din Transilvania era diferită față de cea din restul Ungariei: voievodul avea nevoie de mai mulți soldați pentru a interveni în Moldova și Țara Românească sau pentru a lupta cu turcii. Erau mult mai mulți soldați în Transilvania, raportați la numărul populației, decât în alte regiuni ale regatului; astfel se explică gravitatea răscoalei din 1467.

Capitolul opt, *Domestic Politics After The Suppression Of The 1471 Conspiracy*, este rezervat perioadei de întărire a puterii centrale. Cu toată consolidarea puterii centrale, suveranul nu a implementat schimbări de structură. A știut să păstreze relații bune cu baronii, pe care nu i-a executat, nici măcar în cazul unei răscoale (ca cea din 1467). Cu toate acestea, putea fi nemilos. Este grăitoare mărturia lui Philippe de Commynes, care susține că Matia devenise nemilos către sfârșitul domniei și că toată lumea se temea de el. Cu timpul, a ajuns să aibă nevoie tot mai puțin de aprobarea magnaților atunci când lua o decizie. În ultimii ani, a depus eforturi pentru ca fiul său nelegitim, Ioan Corvin, să-l urmeze la tron. A încercat să aleagă un palatin potrivit, care, la moartea lui, să asigure urcarea pe tron a fiului său. Chiar și prin statutul din 1486, valorificat prin tipărire, Matia a vrut să zădărnicească criticile venite din interior și să-și întărească prestigiul internațional prin promovarea imaginii sale de mare legiuitor.

În capitolul nouă, *Marriage, Romance And Royal Succession*, autorul se oprește asupra caracterului regelui, care a arătat puține semne, în prima parte a vieții, că i-ar lăsa pe alții să-i conducă viața. Viața acestuia a fost mai mult una de militar, fiind mai fericit în compania soldaților. Până și mama lui pare să fi avut puțină influență asupra lui. Însă căsătoria cu Beatrice de Aragon (1476) a schimbat totul. Regina a intervenit mult în viața lui, schimbând obiceiurile de la curte. A ajuns să-și spună cuvântul în orice chestiune, iar regele s-a încrezut tot mai mult în rudele soției.

În capitolul zece, *The Final Years. The Death Of Matthias*, sunt analizați ultimii ani din viața lui, al cărui prestigiu internațional fusese afectat de campaniile din Austria și noile politici din Italia. Matia își pierduse faima de campion al luptei antiotomane, iar Ungaria devenise izolată din punct de vedere diplomatic. Văzând că războiul cu Imperiul ajunsese în impas, suveranul maghiar îi propune (1489) împăratului ca acesta să recunoască titlul de rege al Bosniei și al Croației pentru fiul său, în schimbul moștenirii coroanei ungare de către Habsburgi. Tratatul dovedește câtă încrederea avea în faptul că Ioan va deveni rege al Ungariei după moartea lui.

Kubinyi acordă o atenție sporită evenimentelor de după aprilie 1490. Teritoriile cucerite au fost pierdute la scurt timp, iar Ioan Albert al Poloniei și Maximilian Habsburg au ajuns cu armatele până în apropierea orașului Buda. Vladislau Jagiello urcă pe tron, baronii fiind fericiți să aibă un rege pe care să-l poată controla. Ioan Corvin a rămas doar banul Croației și al Slavoniei, fiind trădat chiar de noua aristocrație formată de Matia. Exegeții maghiari consideră că prăbușirea imperiului construit de acesta era inevitabilă, însă nu trebuie uitat rolul său în menținerea și creșterea prestigiului țării. *It is thanks to him that Hungary remained a major European power until 1526*⁹.

În capitolul unsprezece, *A Patron Of Humanism And The Arts*, este evidențiat patronajul regelui asupra artelor, acesta fiind primul conducător de la nord de Alpi care a sprijinit stilul Renașterii italiene la propria curte. Biblioteca lui a devenit faimoasă în întreaga Europă. Totuși, mare parte a reputației sale se datorează propagandei umaniștilor, pe care a avut grijă să-i plătească pentru a-i glorifica reușitele. Așa cum se observă din lucrarea de față, Matia a pus mare preț pe recunoașterea legitimității sale, căutând pe mai multe căi să preamărească originea și faptele familiei sale. Îi plăcea să numească în funcții persoane cu educație umanistă, dar

⁸ András Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 112.

⁹ *Ibidem*, p. 160.

talentul și abilitățile acestora contau înainte de orice. După căsătoria cu Beatrice de Aragon, s-a resimțit și mai mult influența umanismului. Castelul din Buda și cel din Visegrád sunt exemple ale interesului pentru arhitectură: *Matthias was also one of the most prolific builders among the medieval kings*. În sfera sculpturii merită menționate cele trei statui ale Huniazilor (Iancu, Ladislau și Matia) și statuia de bronz a lui Hercule, distruse ulterior. Cercetătorii au calculat că acesta a cheltuit, ca patron al artei și științei, aproximativ 80 000 – 90 000 de florin de aur în fiecare an, după căsătoria cu Beatrice. Aceste cheltuieli au nemulțumit populația și l-au făcut nepopular.

În capitolul doisprezece, *The Matthias Of Legend And Reality*, autorul pune în balanță realitatea și legenda, observând că imaginea din legende a unui rege drept nu corespunde cu cea reală. După 1490, frica pentru viitorul Ungariei pare să-i fi îmbunătățit imaginea. *The unrest of the Jagiellon era and the Mohács defeat of 1526 further enhanced nostalgia for the reign of Matthias*¹⁰. În finalul lucrării este schițat portretul lui Matia: un rege precaut, fără prieteni adevărați, fără să aibă prea multă încredere în oameni, trăind momente de aprigă mânie, probabil simulate, a fost prețuit de soldați, îi plăcea să citească despre arta războiului și să aplice ceea ce învăța, fiind un strateg îndrăzneț, dar un tactician prudent. Știa cum să păstreze bunele relații cu baronii și era capabil să găsească persoane talentate și de încredere, fără să țină seama de originea lor (cazul Ernuszt). Mulți însă l-au trădat, probabil fiindcă era un stăpân dificil, căruia îi plăcea să se implice în toate domeniile. În concluzii, Kubinyi vede în Matia Corvin un conducător ambițios, care a întărit puterea regală, dar a eșuat în a construi fundații stabile pentru viitor. Nici teritoriile cucerite nu s-au dovedit a fi câștiguri permanente. *One could make a long list of arguments pro and contra. No one disputes, however, that Matthias was one of Hungary's greatest kings. Despite his faults, he rightly became a hero in Hungarian legend and a king whom the Hungarian people will never forget*¹¹.

Probabil cel mai mare merit al monografiei lui Andras Kubinyi constă în analizele dedicate legăturilor de familie pe care s-au clădit politicile lui Matia, de-a lungul domniei și crizelor prin care a trecut regalitatea, precum și perspectiva asupra ultimilor ani ai vieții, când s-a eșuat valorificarea ulterioară, în beneficiul Ungariei, a realizărilor deosebite din atâtea domenii.

Kubinyi și-a propus să descrie, relativ succint, personalitatea și faptele lui Matia Corvin, mediului anglofon internațional. Cu toate acestea, monografia de față conține informații numeroase și utile pentru istoriografia românească și reprezintă o bază indispensabilă pentru cercetări mai aprofundate. Cunoașterea lucrărilor maghiare despre domnia acestuia este cât se poate de benefică pentru cercetătorii români. Prin urmare, traducerea și consultarea unei astfel de lucrări, atât de puțin cunoscută în istoriografia autohtonă, ar reprezenta un pas important în efortul de a cunoaște epoca marelui rege. Cu atât mai mult cu cât autorul propune o analiză pertinentă, riguroasă și de profunzime, cu ochii critici ai istoricului care știe cum să distingă, sub povara surselor, calitățile, succesele remarcabile, dar și slăbiciunile și neîmplinirile unui personaj-cheie din istoria Ungariei și a Europei Centrale.

Marian HORVAT

Boka László, Emődi András (redactori), *Tipográfia régtől fogva. A nagyváradi nyomdászat 450 éves története (Istoria tiparului de la începuturi. 450 de ani de activitate tipografică la Oradea)*, Budapesta, Editura Argumentum, 2016, 160 p.

Astfel intitulează cei doi redactori coordonatori albumul aniversar lansat în premieră, la Oradea, cu prilejul manifestărilor dedicate Zilei Culturii Maghiare din 2017. Aceștia

¹⁰ *Ibidem*, p. 175.

¹¹ *Ibidem*, p. 189.